

INSONIYAT TARAQQIYOTI VA EKOLOGIK MUAMMOLARNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI

O‘zbekiston Jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti

Raqamli media va internet kafedrası magistranti, Usarov M.B

Telefon: +998885230523

usarovmuslim@gmail.com

ANNOTATSIYA

Butun jaxon xamda ona vatanimiz xavfsizligiga rahna solib borayotgan bir qator masalalar bilan birgalikda ekologik muammolar. Ularning kelib chikish sabablari xamda yechimi. Global iqlim o‘zgarishi yuzaga kelishi. Ekologik inqiroz, atmosferaning ifloslanishi — issiqxona effekti.

Kalit sozlar: *ekologiya, tabiat, chang, iqlim, gazlar, atrof-muhit, o‘simlik, hayvonlar, atmosfera, okean, tuprok, o‘simlik.*

Kirish: Inson faoliyati ta’sirida biosferaning o‘zgarishi juda tezlik bilan bormoqda. Insoniyatning tabiiy jarayonlarga ana shunday ta’sirda yoki munosabatda bo‘lishi natijasida XX asr o‘rtalarida ekologik muammolar juda avj olib ketdi. Ekologik muammo deganda insonning tabiatga ko‘rsatayotgan ta’siri bilan bog‘liq.

Inson sivilizatsiyasining rivojlanishi va uning tabiat bag‘riga tobora chuqurroq kirib borishi oqibatida ahvol tubdan o‘zgardi. Bugungi kunda ibtidoiy sof tabiat haqida gapirma ham bo‘ladi. Chunki yer yuzidagi o‘rmonlar qirgildi, katta – katta hududlar dehqonchilik qilish maqsadida o‘zlashtirildi, dorilar bilan o‘g‘itlandi, har xil chiqindi hamda gazlar bilan toza havo va tabiat ifloslandi. Bundan tashqari tabiatda toshqinlar, o‘rmon yong‘inlari, chang bo‘ronlari va boshqa tabiiy jarayonlar yuz beradi. Bularning barchasi tabiatning tabiiy muvozanatiga putur yetkazadi. Dunyo bo‘yicha kuzatiladigan tabiiy, antropogen

yoki sof antropogen hodisalar umumbashariy muammolar deb qaraladi. Ana shunday ekologik muammolarga ba'zi bir misollarni keltirib o'tamiz:

«Atmosferaning dimiqishi» hodisasi.

«Ozon qatlamining siyraklanishi» hodisasi.

«Chuchuk suv» muammosi .

«Tirik tabiatdagi o'simlik va hayvon turlari sonining qisqarishi» muammosi.

«Pestisetlardan foydalanish» muammosi. Mintaqaviy ekologik muammolar.

Yer yuzasining muayyan mintaqasi o'ziga xos tabiiy iqlim, ijtimoiy – ekologik, etnografik xususiyatlari uni tabiat bilan inson o'rtasidagi o'zaro aloqa munosabatlari harakterini belgilab beradi. Insoniyat taraqqiyoti, urbanizatsiya jarayonining tezlashishi, globallashuvning jadallashuvi Ona sayyoramiz xavfsizligiga rahna solib, bir qator masalalar bilan birgalikda ekologik muammolarni ham keltirib chiqardi. Atrof-muhitga jiddiy zarar yetkazayotgan ekologik xavf, o'rni kelganda, hattoki yadro talofati va terrorizmdan ham dahshatliroq bo'lib, Yer yuzidagi barcha xalqlarni tobora bu haqda chuqurroq o'ylashga majbur etmoqda. Butunjahon yovvoyi tabiat (WWF), Global Footprint Network jamg'armalari va Londonning zoologik jamiyati mutaxassislari hamkorlikda o'tkazgan tadqiqot natijalariga ko'ra, 1970 yildan buyon Yerdagi yovvoyi hayvon va qushlarning soni 3,43 ming turga, tirik sayyoraning indeksi esa 52% ga kamaygan, ya'ni havoda va quruqlikda yashaydigan jonivorlar turi 76%ga, yer ustida yashaydiganlar va suvda istiqomat qiladiganlar soni 39% ga qisqargan. Har yili inson faoliyati oqibatida 11 mln. gektar tropik o'rmonlar kesilib, nobud bo'ladi. Bu o'rmonlarni tiklash borasidagi ishlardan 10 barobar ko'pdir. Har kuni atmosferaga 60 million tonnaga yaqin karbonat angidrid chiqarilib, bu havoning isishiga, o'z navbatida esa Dunyo okeanidagi suv sathining ko'tarilishiga olib kelmoqda.

Karbonat angidridning havo tarkibida oshishi, chiqindi gazlarning me'yoridan ortiq havoga chiqarib tashlanishi oqibatida issiqxona effekti hosil

bo‘lib, bugungi kunda jahon hamjamiyatini tashvishga solayotgan jiddiy ekologik muammo – global iqlim o‘zgarishi yuzaga keldi. Afsuski, boshqa ekologik muammolardan farqli o‘laroq global iqlim o‘zgarishi Yer yuzi aholisini kam tashvishga solayapti. Bu asosan u haqida yetarlicha ma’lumot va bilim yo‘qligi hamda xavfli jarayonning sekinlik bilan amalga oshayotganli bilan bog‘liq. Xususan, mamlakatimiz ommaviy axborot vositalarida mazkur mavzuga e’tibor juda ham kam, natijada yurtdoshlarimiz iqlim o‘zgarishining oqibatlari va xavflari xususida deyarli axborotga ega emas. Insoniyat yuksak maqsadlar sari intilayotgan, taraqqiyot yo‘lidan jadal ildamlayotgan bugungi kunda jahon hamjamiyati oldida global ekologik muammolarni hal etishdek jiddiy vazifa turibdi. Ekologik inqiroz, atmosferaning ifloslanishi — issiqxona effekti, ozon qatlaminig yemirilishi, dunyo okeanining ifloslanishi, tuproq unumdor qatlaminig yo‘qolib borishi, tropik o‘rmonlarning kesilishi, cho‘llanish, chuchuk suv manbalarining kamayishi, yerdagi bioxilma-xillikning kamayishi, maishiy chiqindilarning ko‘payishi, kimyoviy va toksik moddalarni zararsizlantirish, iqlim o‘zgarishi allaqachon bir davlat chegarasidan chiqib, tom ma’noda global ekologik muammolarga aylandi. Bugungi kunda zamonaviy ekologiya shunchaki jonivorlar va o‘simliklar hayotini tasvirlamaydi, aksincha ularning kelajagini bashorat qilish bilan shug‘ullanadi.

Zamonaviy ekologiya tiriklikning tuzilish darajalarini tahlil qiladi hamda matematik modellar va farazlar ishlab chiqib, ularni tekshiradi. Zamonaviy ekologiyaning bosh maqsadiga tirik organizmlarning tarqalishi va sonini tushuntiradigan va bashorat qiladigan modellarni rivojlantirish, bu orqali balki o‘simliklar va yovvoyi hayvonlarni to‘g‘ri nazorat qilish, qayta tiklanuvchi va tiklanmaydigan resurslarni aniqlash va ulardan samarali foydalanish, tabiiy muhitlar va moddalarning aylanishini saqlash, oziq-ovqat bilan ta’minlash, bezgak va OITS kabi kasalliklarning ta’siri va yo‘nalishini oldindan ayta olish ham kiradi. Yuqori siyosiy darajada atrof-muhit muhofazasi mavzusi ilk marotaba 1972-yili Stokgol’mda mazkur mavzuga bag‘ishlangan BMT Konferentsiyasida ko‘tarilgan

edi. Aynan ushbu anjumanda “inson farovon va yuqori qadr-qimmatga ega hayotni taqozo etadigan muhitda yashamog’i lozim” deyildi. Yer yuzidagi biosfera degradatsiyasi sabablarini tahlil etish maqsadida Atrof-muhit va rivojlanish bo’yicha butunjahon qo‘mitasi tashkil etildi. Mazkur Qo‘mita 1987-yili “Bizning umumiy kelajagimiz” sarlavhasi ostida ma’ruza tayyorladi. Unda rivojlangan mamlakatlardagi isrofgarchilik va rivojlanayotgan mamlakatlardagi yetishmovchilik ekologiyaning yomonlashuvining asosiy sabablaridan biri sifatida tilga olindi. Sayyoramizni saqlab qolish uchun esa jahon hamjamiyati xatti-harakatini birlashtirish lozimligi qayd etildi. Birinchi marotaba “barqaror rivojlanish” tushunchasi, ya’ni kelajak avlod uchun tabiatni saqlash, inson va tabiat uyg’unligiga asoslangan rivojlanish aynan mazkur ma’ruzada keltirildi.

O‘zbekiston Respublikasida ilk ekologik muammo va tushunchalar 1950-yillardan, Orolning qurishi oqibatida yuzaga kela boshladi. Mazkur muammolarning OAVda yoritilishi ekologik jurnalistikaning vujudga kelishiga turtki bo‘ldi. 1958-yilda “Komsomolskaya pravda” gazetasida jurnalist N.Dadajonovning “Orol o‘lyapti” degan maqolasini e’lon qildi. Afsuski, uzoq yillar ushbu muammoga panja orasidan qarab kelindi.” Bugungi kunda yurtimizda ekologik xavfsizlikni ta’minlash uchun izchil institutsional va tashkiliy choralar ko‘rilmog‘da. Aytish joizki, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va aholi salomatligini muhofaza qilishga qaratilgan hamda tegishli xalqaro normalarga mos huquqiy baza yaratilgan. Mamlakatimiz BMTning atrof- muhitni muhofaza qilish va barqaror taraqqiyot sohasidagi eng muhim konventsionalari, Barqaror Rivojlanish Maqsadlariga qo‘shilib, zimmasiga olgan barcha majburiyatlarni bajarib kelmog‘da. Tabiatni muhofaza qilishga oid qonunchilikni amalga oshirish mexanizmi ishlab chiqilgan, maqsadli davlat dasturlari, milliy harakat rejalari hayotga tatbiq etilayotir. O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlarning muhim qismi bo‘lgan ushbu xayrli ishlarda jamoat tashkilotlari ham faol ishtirok etmog‘da.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. “Hurriyat” gazetasidan olindi (2013).
2. <http://library.ziyonet.uz> › book,
3. <https://ziyouz.uz/matbuot/hozirgi-davr-matbuoti>,
4. <https://yuz.uz/news>,
5. <https://ekolog.uz/?p=2486>,
6. <https://xs.uz/uzkr/post/global>.